

ko nga moni i utua ai e £3,000, me nga eka 117,248 i rahuitia mo nga tikanga Maori. No te tau 1848 ka hokona ko te Whanganui poraka e 89,600 eka mo nga moni £1,000 a i wehea hoki nga eka e 5,450 ma nga Maori i roto i te poraka. Ko te utu mo te eka o tenei poraka e rua kapa me te toru parenga 2½d. mo te eka, engari ko nga wahi momona o te whenua e 48,800 anake eka. I te marama o Mei o te tau 1849 ka hokona te Rangitikei-Turakina Poraka e 225,000 eka mo nga moni e £2,500 me nga eka e 2,900 i rahuitia ma nga Maori. Ko te utu mo te eka o tenei whenua e rua kapa e toru parenga mo te eka, a hei apiti hoki ki nga moni o te hoko i rahuitia nga eka 31,000 hei whenua tuturu ma nga tangata no ratou te whenua. I te tau 1866 ka hokona tetahi whenua e tata ana ki taua poraka i te taha ki te tonga o te awa o Rangitikei, ko nga eka o taua whenua e 220,000, a ko nga moni i utua ai e £25,000 me nga eka e 24,000 i rahuitia mo nga Maori e noho ana i te takiwa. Ka kitea ki te hoko o taua whenua te nui ake o te utu o nga whenua Maori i runga i te noho o te pakeha.

Mehemea ka tirohia te pukapuka (E.—10) whakaatu i nga whenua i hokona i te pito ki raro o te Koroni nei i te wa i timata i te 1 o nga ra o Hurae, 1856, tae noa ki te 31 o nga ra o Maehe, 1858, ka kitea i reira ko nga whenua i hokona i aua tau e 771,673 eka, a ko nga moni i utua ai e £24,870, ara e whitu kapa me te hawhe 7½d. mo te eka. E 369,673 eka o enei whenua kei raro atu o Akarana, a e 402,000 eka kei Haaki Pei, engari ka kitea ki tetahi pukapuka i whakahaua e te Paremete kia mahia i te tau 1861 ko te huihuinga o nga moni i utua e te Kawanatanga mo nga whenua katoa i hokona i te pito ki raro o te motu nei i tae ki te (6d.) hikipene mo te eka. I te tau 1849 i hiahia te Kawanatanga ki te hoko i tetahi whenua i Wairarapa neke ake i te miriona eka mo nga moni £1,000. I tonoa e nga Maori kia £16,000 he utu mo taua whenua, heoi i mahara te Kawanatanga he nui rawa taua utu, a whakamutua ana te hoko.

Kahore i timataria ano te hoko whenua i Wairarapa tae noa ki te tau 1853, otira timata mai i taua tau tae noa mai ki te 30 o nga ra o Hune, 1860, i hokona e nga Maori ki te Karauna e 957,864 eka, a ko nga moni i utua ki a ratou mo aua whenua e £38,642. I rahuitia nga eka e 20,234 ma nga Maori i roto i nga whenua i hokona ra, a ko nga whenua i toe ki a ratou 187,856 eka. Apiti atu ki tenei i whakaaetia ki a ratou nga moni e rima pauna i roto i te rau kotahi o nga moni e riro mai ana i te Kawanatanga ina hokona etahi wahi o te whenua e 387,000 eka, engari ka tangohia nga utu mo nga ruri i roto i aua moni. Ko tenei hoki tetahi whenua i rahi ake tona utu i runga i te heke mai o te pakeha.

Kua oti te whakaatu e ahau i runga ake nei kahore i toe he whenua ki nga Maori o te pito ki runga o te Waipounamu e whiwhi ai ratou ki etahi painga penei, natemea kotahi tonu te hoko i riro katoa atu ai o ratou whenua koraha hei whenua nohoanga mo nga pakeha, a ko tetahi take hoki tenei i tika ai kia tiakina ratou, kia whakaritea he whenua rahi hei kainga mo ratou, me etahi whenua rahui e taea ai te whakapai ake te ahua o to ratou noho.

Ko te nui o te whenua i roto i te hoko a Te Keepa e 20,128,000 eka i kitea tenei i te kimihainga i nga eka i mua tata ake nei, kua whakaurua a Akaroa inaianei ki roto i taua poraka, ahakoa te kapenga o taua whenua ki waho i te tau 1848, a kei raro iho nei te whakaaturanga o nga eka o nga whenua pai, nga whenua ahua pai, me nga whenua kino i roto i taua poraka i te wa i hokona ai. Ko enei ahua he mea titiro ki te wahi i takoto ai te whenua, ki te utu mehemea i hokona, a ki te pai hoki o te tae atu o te tangata ki runga ki te whenua i te tau 1848. Ko te whenua kua kiia nei he whenua pai ko nga wahi e taea paitia atu ai e te tangata i taua tau. Ko te whenua ahua pai ko te wahi tena i uta atu e taea atu ana e te tangata ma raro ma te hoiho ranei, he whenua e pai ana mo te whangai hipi, kau me era atu kararehe kai tarutaru. Ko te whenua kino ko nga maunga tae atu k itetahi Hauauru, he whenua hoki tera kahore ano i haerengia e te tangata i taua wa, a tae noa ki te wa i mahia ai te koura i te tau 1863 katahi ka mohiotia te ahua. Nga eka o nga whenua pai 2,864,000 eka, nga whenua ahua pai e 8,064,000 eka, a e 9,200,000 nga eka o nga whenua kino. Mehemea ka kiia he toru kapa 3d. te utu tika mo nga whenua pai i te tau 1848, kotahi kapa me te hawhe 1½d. mo te whenua ahua pai a kia kotahi kapa 1d. hoki te utu mo nga whenua kino, ko te utu tika mo aua whenua katoa ka tae ki te £124,533, a mehemea ka kiia aua moni he whenua e tukua ana ki nga kai-hoko penei ka riro i a ratou nga eka 124,533, natemea hoki £1 mo te eka te utu mo nga whenua o te Karauna i taua wa. Kua riro atu i nga Maori 19,312 o enei eka a e toe ana 105,221 eka e tika ana kia whakaritea ma ratou.

E mea ana ahau kia rahuitia nga eka 100,000 o enei whenua hei whaputa moni e taea ai te whakapai ake i te noho o nga Maori, a i te mea hoki e kore te toenga o aua whenua e rite hei mahinga hei kainga hoki mo nga Maori, me whakarite ano etahi atu whenua kia 25,479 eka kia neke ake ai nga whenua o ia tangata ki te rima tekau eka mo nga tangata katoa e tika ana kia whakawhiwhia ki te whenua i roto i te poraka. Mehemea ka whakaaetia tenei me whakarite kia 130,700 eka kia taea ai.

Hei take e mohiotia ai kahore i he tenei whakataunga whenua ki nga Maori mehemea ia e tino whakaarohia ana nga tikanga o te hoko, ara, mehemea i whakaritea i te tuatahi he porohita nui hei orange mo nga Maori i te wa o te hoko a taea noatia enei ra, me te whakarite hoki i etahi whenua rahui e puta mai ai he hua e pai ai te-tu noho me te ora o te Maori, penei e kore pea e kiia i reira he nui rawa te 150 eka mo ia tangata hei utu tika mo to ratou tukunga i te whenua nui whakaharahara mo te utu iti noa iho. E, 637 nga tangata i whakawhiwhia ki te whenua i te tau 1848, otira tera ano etahi atu tangata whai paanga ki te poraka i tika kia whiwhi ki etahi whenua engari kahore i tatauria aua tangata, na te kuare ano ia o nga Maori tetahi he i kore ai ratou e whakaurua, natemea kahore i whakaaturia e ratou o ratou ingoa, a ko tetahi hoki kahore ratou i mohio ki te mate e pa ki a ratou i runga i to ratou kore e whakaatu. Ko etahi o nga Maori e whai paanga ana ki te poraka i tera motu ke e noho ana i te wa i tatauria ai nga tangata, ko etahi i Akaroa, i Otakou, i Taieri, i Maranuku, i tika ano aua tangata kia whiwhi ki etahi whenua i te wa o te hoko, i muri mai nei ranei, mehemea i whakaaturia o ratou ingoa. Kotahi rau e rima tekau nga tangata tika kia whiwhi ki te whenua, i Akaroa e noho ana haunga nga tangata e noho ana i Poata Riiwi i tatauria i te wa i tatauria ai nga tangata o Kaiapoi; a e tino mohiotia ana hoki ko etahi o nga tangata o nga kainga i hapa kahore i tatauria. Kaati e tika ana kia kiia mehemea i poto katoa